

**ЎЗБЕКИСТОНДА ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ
ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЙЎНАЛИШЛАРИ**

И.ф.н., доц Н.С.Исмаилова

Ривожланган мамлакатларнинг иқтисодиёти тараққий этишига асос бўлган усуллардан бири – бу мамлакатда маълум бир ҳудудни ёки бутун бир кичик мамлакатлар ўз иқтисодиётини эркин иқтисодий зонага айлантирган ҳолда ривожланиш сари қадам қўйганлар. Эркин иқтисодий зоналарни ташкил этишдан асосий мақсад – қисқа муддатларда иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб этишни тезлаштириш ҳамда мамлакатни ривожланган жаҳон ҳамжамияти аъзолари қаторига қўшишдан иборат.

Ўзбекистон Республикасида эркин иқтисодий маконларни ташкил этиш ва ривожлантиришга оид меъёрий ҳужжатларни қабул қилиш ва иқтисодиётга жорий этиш хорижий инвестицияларнинг иқтисодиётимизга кириб келишига инвестициялар ҳажмининг йилдан-йилга ошиб боришига ижобий таъсир кўрсатмоқда. Хусусан, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида макроиқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш, иқтисодиёт тармоқлари ва ҳудудларга хорижий, аввало, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни фаол жалб қилиш, давлат мулки хусусийлаштирилган объектлар базасида хусусий тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, вилоят, туман ва шаҳарларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга доир кўплаб вазифалар белгиланган.

Мамлакатимизда эркин иқтисодий зоналар, технопарклар ва кичик саноат зоналари фаолияти самарадорлигини ошириш, янгиларини ташкил этиш борасида олиб борилаётган ишлар бунда муҳим аҳамият касб этмоқда. Ўзбекистон Республикасида ушбу соҳани тартибга солувчи 2 та Қонун, 8 та Президент Фармон ва Қарорлари ҳамда 10 та Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари қабул қилинган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 26 октябрдаги “Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4853-сон фармони ҳамда Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 17 февралдаги “Махсус иқтисодий зоналар тўғрисида”ги ЎРҚ-604-сонли қонунига мувофиқ ушбу зоналар учун янада қулай шарт-шароитлар яратилди. Ўз навбатида, мазкур фармон мамлакатимизда юқори технологияли янги ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этиш, ҳудудларни рақобатдош ва экспортга йўналтирилган замонавий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ўзлаштиришга янада фаол жалб қилиш, ишлаб чиқариш, муҳандислик-коммуникация, йўл-транспорт, ижтимоий инфратузилма ва логистика хизматларини жадал ривожлантиришни таъминлаш учун тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этишни кенгайтириш борасида янада қулай шарт-шароитлар яратишга асос бўлиб хизмат қилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Савдо ва тараққиёт бўйича конференцияси (ЮНКТАД) расмий маълумотларига кўра, 2019 йилда дунёда жами – 5383 та эркин иқтисодий зоналар (ЭИЗ) мавжуд. Жумладан, Хитойда – 2543 та, Филлипинда – 528 та, Хиндистонда – 373 та, АҚШда – 262 та, Россияда – 130 та ва Туркияда – 102 тани ташкил этади. Ўзбекистон Республикасида ҳам эркин иқтисодий зоналар фаолиятини изчил ривожлантириш борасида муҳим ишлар амалга оширилмоқда. Ҳозирги кунда, мамлакатимизнинг 12 та ҳудудида жами – 21 та эркин иқтисодий зона ташкил этилган бўлиб, уларда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар иштирокидаги 670 лойиҳа мавжуд бўлиб, 191 лойиҳа амалга оширилган ва бунинг натижасида 14 минг 539 янги иш ўрни ташкил этилган.

Шунингдек, Тошкент вилоятининг Ангрен шаҳри, Бўстонлик, Паркент, Қуйи Чирчиқ туманларида туризм, тиббиёт ва балиқчилик йўналишида эркин иқтисодий зоналар ташкил этилган. Жумладан, вилоятнинг шаҳар ва туманларида 19 та фаолият юритмаётган корхоналар ва ишлаб чиқариш майдонлари негизида 17 та кичик саноат зонаси фаолияти йўлга қўйилган. Шунингдек, уларда 185 турдаги саноат маҳсулотлари ишлаб чиқарилган. Лойиҳалар доирасида нафақат ички, балки ташқи бозорда ҳам харидоргир бўлган енгил саноат, кимё, озиқ-овқат маҳсулотлари, электр техникаси буюмлари, замонавий қурилиш материаллари, мебель ва бошқа тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарилмоқда. Корхоналар томонидан жами 194 млн. долларлик маҳсулот экспорт қилишга эришилди.

Эркин иқтисодий ва кичик саноат зоналарида бизнес субъектларини жойлаштириш, уларга имтиёз ва преференциялар беришни ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш масалалари ҳам бугунги кунда уларнинг фаолияти янада ривожлантиришга қаратилган муҳим йўналишлардан биридир. Уларга божхона тўловларидан 2017 йил – 88,3 млрд., 2018 йил – 884,4 млрд., 2019 йилда – 979,9 млрд. сўм божхона тўловларидан имтиёзлар тақдим этилган.

Эркин иқтисодий зоналар ҳудудларида амалда қўлланилаётган солиқ ва божхона режимларига тўхталадиган бўлсак, иштирокчиларга алоҳида божхона имтиёзларини назарда тутувчи тизим жорий этилган. Жумладан, республикада ишлаб чиқарилмайдиган ва лойиҳаларни амалга ошириш доирасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган рўйхат бўйича четдан олиб келинадиган қурилиш материаллари учун божхона тўловлари (божхона расмийлаштируви йиғимларидан ташқари) тўлашдан озод этилади.

Тақдим этилган имтиёзлар киритилган инвестиция ҳажмига боғлиқ равишда 3 йилдан 10 йил муддатгача берилади, шу жумладан эквивалентда:

– 300 минг АҚШ долларидан 3 млн. АҚШ долларигача инвестиция киритилганда – 3 йил муддатга;

- 3 млн. АҚШ долларида 5 млн. АҚШ долларида инвестиция киритилганда – 5 йил муддатга;
- 5 млн. АҚШ долларида 10 млн. АҚШ долларида инвестиция киритилганда – 7 йил муддатга;
- 10 млн. АҚШ доллари ва ундан ортиқ инвестиция киритилганда –

10 йил муддатга, кейинги 5 йил мобайнида фойда солиғи ва ягона солиқ тўлови ставкалари амалдаги ставкалардан 50 фоиз паст миқдорда қўлланилган ҳолда амалга оширилади.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Президентимиз ташаббуси билан эркин иқтисодий зоналарда инвестиция лойиҳаларини амалга оширишни жадаллаштириш, хориждан юқори технологик ускуналар харид қилиш учун Ўзбекистон тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағи ҳисобидан

100 миллион доллар миқдорида чет эл валютасидаги кредит линияси очилган. Кичик саноат зоналарида дирекциялар ташкил этилган. Кредит олиш ва банк хизматларидан фойдаланишда муаммо бўлмаслиги учун ҳар бир зонага муайян тижорат банки бириктирилган. Бозор талаблари ва импорт номенклатурасини ўрганиш асосида тадбиркорлар учун таклифлар, истиқболли лойиҳалар рўйхати шакллантирилган. Кичик саноат зонасида ишлайдиган субъектлар 2 йил барча солиқлардан озод этилган.

Президент Шавкат Мирзиёевнинг Парламентга Мурожаатномасида ҳудудлар саноат салоҳиятини янада ошириш борасида белгилаб берилган устувор йўналиш ва вазифалар ижросини таъминлаш ҳамда пировард натижаларга эришишнинг самарали чора-тадбирларини амалга ошириш бўйича жорий йилда 84 та туман ва шаҳарда саноат салоҳиятини янада ошириш учун 100 та технопарк, кичик саноат зоналари, ҳудудий кластер ва логистика марказлари ташкил этилади. Янги ташкил этиладиган кичик саноат зоналарида қиймати 2,5 трлн. сўмдан зиёд 500 дан ортиқ янги инвестиция лойиҳаларини жойлаштириш режалаштирилган бўлиб, уларнинг ишга туширилиши натижасида кичик саноат зоналарида ишлаб чиқариладиган маҳсулот ҳажмини республика жами саноат маҳсулоти ҳажми улушида

0,7 фоиздан 1,0 фоизга, экспорт ҳажмини 45,0 млн. АҚШ доллариға етказишга эришилади.

Шунингдек, эркин иқтисодий ва кичик саноат зоналарини зарур инфратузилма билан таъминлашга 1,6 трлн. сўм йўналтирилиши, бундан ташқари ҳудудларда 130 минг км узунликдаги паст кучланишли электр тармоқлари ва 40 мингдан ортиқ трансформаторни босқичма-босқич янгилаш ҳамда 5 мингдан ортиқ таъмирталаб кўприкни тиклаш бўйича Ҳукумат дастурлари қабул қилиниши, бу ишлар учун 400 млрд. сўм маблағ ажратилаётганлиги ҳудудлар саноат салоҳиятини оширишга хизмат қилади.

Бу айниқса, инвесторларга инвестиция киритиш учун иқтисодий ва кичик саноат зоналарига бериладиган солиқ ва бож имтиёзлари билан бир қаторда муҳандислик коммуникация тармоқлари билан таъминланганлик даражаси, ҳудудда транспорт инфратузилмаси ва логистика марказларининг мавжудлиги жуда муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан, иқтисодий ва кичик саноат зоналари иштирокчилари учун тақдим этиладиган имтиёзларда бу жиҳатларни инобатга олиш лозим.

Давлатимиз раҳбари ташаббуси билан 3,0 трлн. сўмлик маблағга эга бўладиган ҳудудлар инфратузилмасини ривожлантириш жамғармасининг тузилиши, айниқса жамғарма маблағлари маҳаллий кенгашлар таклифларига асосан инфратузилма лойиҳаларини қўшма молиялаштиришга йўналтирилиши ҳар бир қишлоқ ёки маҳалла кесимида ўз йўналиши ва “ўсиш нуқталари”дан келиб чиқиб ривожлантиришда жуда катта имконият яратиши ҳамда маҳаллий кенгашларга билдирилган катта ишончдир.

Таъкидлаш жоизки, жорий 2021 йилда 23 млрд. АҚШ доллари қийматидаги инвестицияларни ўзлаштириш зарурлиги, бунинг натижасида 226 та йирик саноат ва инфратузилма объектлари ишга туширилиши белгиланганлиги бу борада самарали парламент ва жамоатчилик назоратини амалга оширишни тақозо этади. Мамлакатимиз 50 дан ортиқ саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришда барча имкониятлар ва нисбий устунликларга эгаллиги, нефтгаз-кимё, металлургия, машинасозлик, электротехника,

фармацевтика, қурилиш материаллари, тўқимачилик, чарм-пойабзал, озиқ-овқат ҳамда “яшил иқтисодиёт” билан боғлиқ саноат тармоқлари иқтисодиётимиз “драйверлари”га айланиши учун барча етарли шароитлар мавжудлигининг Президентимиз томонидан Мурожаатномада қайд этилганлиги салоҳиятли сармоядор ва тадбиркорлар учун жуда ҳам фойдали ва ишончли маълумот, айтиш мумкинки “маркетинг тадқиқоти” бўлиб хизмат қилади.

Хулоса ўрнида айтиш жоизки, мамлакатимизда олиб борилаётган кенг қамровли ислохотларнинг асосий негизи иқтисодий тараққиёт, ишсизлик дарасини қисқартириш, пировардида эса аҳолининг ижтимоий турмуш тарзини яхшилашга қаратилган. Шу боис, ҳозирда самарали фаолият кўрсатаётган саноат кластерлари фаолияти ҳамда шу тизимнинг афзалликларидан келиб чиқиб истиқболли саноат кластерлари рўйхати шакллантирилиши ҳамда уларни жадал ривожлантириш учун алоҳида дастур ишлаб чиқилиши белгиланганлиги хусусий сектор ташаббуслари ва янги лойиҳаларини қўллаб-қувватлашга хизмат қилади, шу боисдан ушбу соҳаларнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларни мустаҳкамлаш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Зайниддинов, Р. Пути повышения инвестиционной привлекательности регионов в активации привлечения иностранных инвестиций в экономику. ОИ 2020, 1, 174-189. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol1-iss1/s-pp174-189>
2. У.Дадабаев, Файзуллаев Х., "Ўзбекистоннинг пандемия шароитида кишлоқ хўжалик маҳсулотлари экспортини ошириш" In science журнали, Жамият ва инновациялар, Special Issue – 2 (2021) / ISSN 2181-1415, <https://inscience.uz/index.php/socinov/index>
3. Umidjon Abdusamat Ugli Dadabaev, Abduvali Abdurakhimovich Isadjanov, Zokir Rustamovich Sodikov, Shuhrat Ziyavitdinovich Mukhitdinov, Nilufar Sherkulovna Batirova. “Ways to increase the export potential of agricultural products of Uzbekistan in a pandemic”. International Journal of Modern Agriculture ISSN: 2305-7246, <http://www.modern-journals.com/index.php/ijma/article/view/1048/888>